

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВИЙ КОНТЕКСТ НАРОДНОЇ ДЕМОНОЛОГІЇ ВОЛИНИ

Володимир ГАЛАЙЧУК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7780-5876>

кандидат філологічних наук, доцент,

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра етнології,

вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: halay_czuk@ukr.net

**Кривенко Анастасія. Народна демонологія
Волині: календарно-обрядовий контекст.**

**Львів: Інститут народознавства
НАН України, 2020. 280 с.
ISBN 978-966-02-9409-7**

Актуальність теми, яку розкриває у своїй монографії Анастасія Кривенко, очевидна. Адже хоч традиційній духовній культурі історико-етнографічної Волині присвячено не один десяток праць, проте вона й досі залишається дослідженою недостатньо добре. При цьому сказане рівно стосується як народної демонології, так і народного календаря волинян.

Насамперед варто відзначити, що рецензовану книгу виконано на надійній джерельно-літературній основі (а загальна кількість позицій складає майже п'ять сотень). Авторка широко використала класичні етнографічні праці Павла Чубинського, Броніслава Сокальського, Івана Біньковського, В'ячеслава Камінського, Василя Кравченка, Назара Димнича. Також виявила добру обізнаність з сучасними дослідженнями Волині, активно залучаючи відомості з публікацій Людмили Іваннікової, Тетяни Пархоменко, Юрія Пуківського, Марії Баглай, Володимира Конопки та інших. Прикметно, що значну частку матеріалів А. Кривенко віднайшла в архівах українських та польських інституцій, як-от Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України, Інституту народознавства НАН України, Львівського національного університету імені Івана Франка, Інституту етнології та культурної антропології Ягеллонського університету в Кракові. Водночас одним із найбільших набутків монографії стало активне використання матеріалів власних польових пошуків авторки, які вона зібрала впродовж 2009—2019 рр. у 67-ми волинських селах Волинської, Рівненської, Житомирської, Вінницької, Хмельницької, Тернопільської та Львівської областей.

Якщо не враховувати звиклого для наукових праць історіографічного розділу, архітектоніка книги доволі своєрідна. На відміну від усталеної в демонології структури від полюса «демон» до полюса «людина» чи відповідного народному календарю хронологічного принципу, А. Кривенко обрала власний варіант, більш прийнятний з огляду на те, що демонологія у книзі розглядається в календарному контексті. Об'єктами її уваги стали, відповідно, «нечиста сила» (в основному — чорт), персонажі маністичної генези (як-от мерці, русалка, домовик) та напівдемонічні персонажі (відьми й відьмаки).

Розглядаючи уявлення про чорта, А. Кривенко справедливо констатує, що вони найбільш виразні та живучі з-поміж інших календарних вірувань

про персонажів, які уособлюють нечисту силу. Вказує авторка і на їхню схожість з тими уявленнями, що побутували у жителів Карпат, Полісся, Поділля, Слобожанщини, Середньої Наддніпрянщини, — таким чином засвідчуючи універсальність календарного пласту уявлень про «нечисту силу» на теренах України. Водночас безумовний інтерес викликають деякі локальні уявлення з Волині, такі, як викрадення «дідьком» саней з обійстя перед Водохрещем, укладення з ним угоди на Благовіщення, контакти з чортом після великодньої літургії, перебування «нечистого» в домі в час великоднього розговіння, заплітання коням грив на Трійцю, «чортові закрутки», купальський буревій тощо. Попри це, локальна своєрідність виявляється й у таких відомих мотивах як пошук заклятих скарбів чи цвіту папороті, у використанні апотропейних засобів чи здійсненні певних охоронних дій від «нечистої сили».

Розділ монографії, присвячений персонажам маністичної генези, добре ілюструє давні календарні звичаї поминального та охоронного характеру, пласт повір'їв і фольклорних сюжетів про посмертну з'яву мерців у той чи інший момент календарного чи позакалендар-

ного часу тощо. Цікавим і досить несподіваним для рецензента виявилось доволі активне побутування на Волині уявлень про мавок. Очевидно, що найзмістовніше у розділі виписано уявлення про русалок, адже за своєю суттю ці персонажі є чи не найбільш «сезонними» з-поміж решти. Натомість уявлення про домовика дотичні до народного календаря лише в окремих моментах. Це насамперед ритуальна годівля домовика та обереги від нього, зазвичай співвідносні з різдвяними та великодніми святами. Треба зазначити, що у намаганні глибшого розкриття особливостей персонажа А. Кривенко свідомо розширює поле свого огляду і виходить поза календарний контекст.

Схоже, як у випадку з домовиком, лише почасти пов'язані з народним календарем і уявлення про відьом. Однак зв'язок цей значно ширший і в загальному охоплює всі великі церковні свята, хоча найбільше різдвяні та великодні, Юрія та Івана Купайла. Авторка ретельно проаналізувала всі ці точки дотику, подавши цілісну картину уявлень про відьом, про способи їх виявити та про охоронні засоби від відьомських чарів.

Висновки, викристалізовані авторкою у процесі написання монографії, логічно випливають з основного тексту і застережень не викликають.

Попри інше, суттєвим позитивом рецензованої монографії є наявність покажчиків демонімів і хронімів, іменного та географічного покажчиків, ретельно підібраних ілюстрацій.

Загалом рецензована монографія має самостійний характер, виконана на належному науковому рівні, засвідчує глибокі знання авторки з досліджуваної тематики, містить багато нового етнографічного й фольклорного матеріалу, виважені та ґрунтовні узагальнення.

Написана легким стилем, книга А. Кривенко зацікавить не лише науковців (народознавців, істориків, археологів, мовознавців, культурологів), але й учнів шкіл та студентів, місцевих краєзнавців, працівників культури, усіх поціновувачів народних традицій українців.